

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1969

Cilt : XVII

Yayın Komisyonu:

Prof. Mehmet KARASAN (*Dekan*)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDEN

Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU

Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU

Doç. Dr. Mehmet HATİBOĞLU

Doç. Dr. Hüseyin ATAY

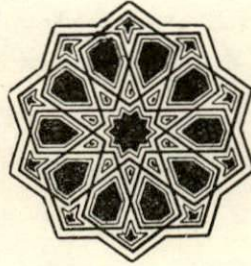
Yıl : 1969

Cilt : XVII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

1971 YILI

1971 YILI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1971

İ Ç İ N D E K İ L E R

Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, <i>Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri</i>	1
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İslâm Meşşâi, Felsefesinde İlk Adım</i> ..	29
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>Nuseyriler</i>	51
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>'Ali ibn abi Talha'nın Tefsir Sahifesi</i>	55
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Memleketimizdeki İlim ve Din Anlayışı Üzerine</i>	83
Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT, <i>'İlmu Uşuli'l-Hadis veya 'İlmu Mustalahil-Hadis</i>	117
Osman KESKİOĞLU, <i>Zuamâ'ul-Islâh=İslâhât Öncüleri Hakkında Görüşler</i>	137
Ali Himmet BERKİ, <i>İslâm'da Kaza Tarihi</i>	153
Prof. Dr. Şakir BERKİ, <i>İslâm Hukukunun Ana Hatları</i>	169
Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi</i>	187
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Toprak ve İslâm</i>	201
Joseph L. HROMADKA, <i>Doğu Ortodoksluğu (çev.: Günay TÜMER)</i>	239
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Kur'an'a Göre Münazara Metodu</i> ...	259
—, <i>Kurban Bayramı ve Felsefesi</i>	277
Doç. Dr. Necati ÖNER, <i>Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri</i>	285
Mustafa FAYDA, <i>Hicaz Kütüphaneleri</i>	305
<u>Kitap Tanıtma:</u>	
<i>Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler</i> (Doç. Dr. Hikmet TANYU)..	309
<i>Farabi</i> (Doç. Dr. Hüseyin ATAY)	315
<i>Usulu't-Tafsir Li Kitabillahi'l-Munir</i> (Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU)	329
<i>Kitab'ut-Tabakat</i> (Mustafa FAYDA)	333
<i>Tarihu Halife b. Hayyat</i> (Mustafa FAYDA)	337
<i>Müsnedül-İmam Zeyd</i> (Abdülkadir ŞENER)	339
<i>İmam Nâfi', Râvileri ve Kıraâtları</i> (Demirhan ÜNLÜ)	349

Kitap Tanıtma :

Mücellidoğlu, Ali Çankaya, “*Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte*” Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, 6 Cild, Ankara, 1968, 1969, 1970.

Mücellidoğlu Ali Çankaya'nın 1954 yılında 3 cild halinde yayımlanan, I. Cildi Tarihçe'ye (1859-1949), 2. ve 3. cildi (1860-1949) yılları mezunlarına tahsis edilen (*Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*) kitabı bu yolda atılmış ilk önemli adım ve değerli bir deneme idi.

Bu defa yayımlanan 6 Ciltlik yeni eserle, son yüzyılımızın önemli olayları ve şahısları ilmî bir ifade ve cesaretle yer ele alınmıştır.

Birçok belgeler yanında ayrıca devlet arşivlerinden de faydalanılarak, ilim âlemine, tamamen ilmî bir metodla (anket, soru fişleri, mukayese, tarih v.b., muhtelif endeksler) hem Maarif, Kültür tarihimiz, Yönetim tarihimiz, hem de ilk çok yönlü haltercümeleri ile sahasının ön saflarında yer alacak, biyografik-ansiklopedik bir eser sunulmaktadır.

I. Cild Türk Maarif Tarihi üzerinde çok zengin ilmî kaynakları ihtiva eden bir bibliyografya ile işlenmiştir. 1453-1859 yılları arasında “Mekteb-i Mülkiye Açılıncaya Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Genel İdare Elemanı Yetiştiren Kaynaklar”, orijinal belgelerle ve titiz bir çalışmayla, en ince ayrıntılarına kadar (ders programları, Yayınlar v.b.) dikkate alınarak yazılmıştır. Diğer ilmî dersler, müsbet ilim konuları yanında *Namaz Öğretimi, Dîni İlimler, Ahlâk Ve İlm-i Kelâm* derslerinin bu maarif müesseselerinde yer alışı *o zamanlar manevî ilimlere ve dengeye* (madde ve ruh, maneviyat) verilen önemi, değeri göstermektedir.

II. Cild, 1859-1968 yılları arasındaki Yönetim Sorumluları'nı, Müdürleri, Dekanları, Menşe'i Mülkiye Olmayan Öğretim Üyeleri ve diğer yöneticileri, Mülkiyeli Yazarların Kitapları Endeksini, S.B.F. Basın-Yayın Yüksek Okulu ve Mülkiyeliler Birliği'nin tarihçesini.. ihtiva etmektedir. Bu cildde araştırmacıları, bilhassa ilmin birçok bölümlerini kuşatan, Mülkiye (S.B.F.) mezunları ve orada görev almış kimselerin yayınları yakından ilgilendirmek

gerekir. Konulara, sahalara göre yapılan yayın tasnifi çok faydalı bir hizmet olmuş, eseri bir kat daha değerlendirmiştir. Konular 1240-1242. sayfalar arasında bölümlenmiş ve 2093 kitap konularına göre ayrılmıştır. Alfabetik sıraya göre bu sayfalara bakanlar kendilerini ilgilendiren konuları kolaylıkla seçebilirler. 1243. sayfadan 1297. sayfaya kadar “*Konuları Alfabetik Sıraya Göre Düzenlenen Mülkiye Mez’unu Yazarların Eserleri Endeksi*” gibi zahmetli bir çalışmanın başarıyla sonuçlandırılışı takdire şayandır.

Bu arada ilâhiyatçıları, dinler tarihçilerini.. ilgilendiren birçok eser yer almıştır. Ahlâk konusunda 15, Ansiklopedi-Salname konusunda 8, Biyografya kısmında 98 eser yer almıştır. Bu kitaplar arasında *H. Muhammed’in hayatına, İslâm Filozofları, Mutasavvıfları, Farabî, İmam-ı Gazalî, Hacı Bayram-ı Veli, İbn-i Haldûn, gibi önemli şahsiyetler* yer almaktadır. Türk Ahlâkçıları, Türk Vaizleri kitaplarına da bu münasebetle işaret etmek isteriz. *Din Bilgisi konusu (Sf. 1251) içinde İlm-i Hal kitapları, Sahih-i Buhârî Muhtasar-ı Tecrid-i Sarih Tercemesi* gibi kitapları da ihtiva eden 10 eserin adı yer almıştır. Etnoloji-Arkeoloji de 4, Felsefe, Felsefe Tarihi konusunda 39 kitap kaydedilmiştir. (Sf. 1258) Bunlar arasından, *Çin Felsefesinin Kaynakları, İslâm Felsefesi: Kaynakları Ve Tesirler, İslâm Felsefesi Tarihi (I. Kısım), Modern Fizik ve Tasavvufa Göre Ruh ve Ölüm, Tarih-i Felsefe (Tercüme), bilhassa Tarihî Maddeciliğe Reddiye, eserine işaret etmek isteriz.*

1266-1267. sayfalar *Mülkiye, S.B. Fakültesi mezunlarının (İlâhiyat Teoloji-Dinler Tarihi) konulu 45 eserinin adlarını kaydetmektedir.* Bunlardan bazı kitapların adlarını nakletmek isteriz: “*Bir Din Felsefesine Doğru; Bir Garplı Gözü İle Müslümanlık (Laura Veccia Vaglieri’den); Cenab-ı Peygamber-i Zîşan (İsâ) Tarafından Müsaadat ve Himayeyi Havi Hıristiyanlara İhsan Buyrulan Ahidnâme-i Mübareke; (Prof. H.Ö. Budda’nın) Çindeki Dinler; Çinlilerin Dini, Dinler Tarihi; En Nusayriyyum Ven-Nusayriyye (Arapça telif); Eshab-ı Kehf ve Zülkarneyn Hikâyesi; Garp Menbalarına Göre Garp Aleminin Kur’ân-ı Kerim Hayranlığı; Hikemiyyâtı İslâmiye Ve Şarkîye; İlk Hacı, İlk Kurban; (H.Ö. Budda’nın) İsâ Meselesi; (H.Z. Ülken’in) İslâm Düşüncesi; İslâm Düşüncesine Giriş; İslâm’da İki Fâcia; İstihrâc-ı Haydarî ve Tebşirât-ı Muhyiddin-iArabî;*

(Prof. Dr. Mehmet Taplamacıoğlu’nun) *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi; Kızılbaşlık Nedir?, Kitâb-ı Mirkad-ı Merâtib-i İlm-i Ledünnî fi Menâkub-ı Abdülkadir-i Gilânî; Nusayriler ve Nuseyriilik; Reybilik, Bedbinlik, Lâilâhîlik Nedir?; Şâirler Süresi; Şerh-i Terceme-i Delâil-i Abdülkadir-i Gilânî; Şeyh Ekberi Niçin Severim?; (Mehmet Esat’ın) Tahlîli ve Tenkidî Târîhi-*

Edyan; Târih-i Enbiyâ ve İslâm; Târih-i İslâm'dan Birkaç Yaprak; Tasavvuf Tarihi; Teşhir-i Ebatil (Batıl İtikadların Açıklanması); Türk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?, (H.Z. Ülken) Türk Mistisizmini Tetkike Giriş; Türk Tarihinde Mezheb Cereyanları (H.Z. Ülken, Tâhir Hârîmî'nin Kitabına Notlar ve İlâveler), Türkiyat Ve İslâmiyat Tetkikleri Külliyyâtı...

(*Metodoloji-Mantık*) konusunda 8 kitap adı verilmektedir: İlm-i Mantık; Mantık Tarihi v.b. (*Pedagoji-Öğretim Tarihi*) konusundaki 32 kitap arasında İlâhiyatla Dinle ilgili eserler mevcuttur: Darülfünûn Târîhi; (H.Z. Ülken¹) Eğitim Felsefesi; (Mehmet İhsan Sungu) Tevhîd-i Tedrisat, İst. 1938, ve (İhsan Sungu) Türklerin Terbiye'ye Hizmetleri.

(*Psikoloji-Ruhiyat*) konusundaki 27 kitap arasında da İlâhiyatla, Dinler Tarihi ile ilgili eserler vardır. Bunlardan (*W. Wunt'dan Dr. Mahmud Ziya Dalât tarafından çevrilen*) *Milletler Ruhiyâtı Esasları*: ve bilhassa *Çocuk ve Genç Ruhü Üzerine (Z. Dalât, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 1955, (471 sayfa); Çocuk Ve Genç Ruhü: 1-21 Yaş Psikolojisi, İst. 1959, kitaplarına önemle işaret etmek isteriz.*

15 (Seyahat) kitabı arasında *Asya-i Şarkî'ye Seyahat, 1641-1642 de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi (Terc.)*; *Mukaddes Topraklar; Seyâhat-name-i İbn-i Battuta (Terc.)*; Tibet Dağlarında; Yemen Yolunda... ilgili konulardır.

35 kitap ihtiva eden (*Siyasî Rejimler ve İdeolojiler*) konusunda, marksizmin, sosyalizmin, Bolşevikliğin tahlil ve tenkidi ile demokrasinin mevkii, Türk Milliyetçiliği ve ayrıca Arap Milliyetçiliği (4 kitap); Lâik Düşünce Ve Hareketin Gerilemesindeki Tehlike gibi muhtelif kitaplar dikkati çekicidir.

(*Sosyal Bilimler-Sosyal Etüdler-Sosyal Teşekküller*) başlığı altındaki 35 kitaptan birçoğu ilâhiyatla ilgilidir. Bunlardan, Kemaleddin Turgut Apak'ın *Türkiye'de Masonluk Tarihi* İzmir 1932; gene Kemaleddin Turgut Apak'ın, *Ana Çizgilerle Türkiye'deki Masonluk Tarihi*, İstanbul 1958; *Atatürk İlkeleri Ve Din; Fârâbî Tetkikleri; Garp Menbalarına Göre Garp Medeniyetinin Menbat olan İslâm Medeniyeti; İslâm Medeniyetinde Tercümelemler Ve Tesirleri; Târih-i Medeniyet (Charles Seignobos'dan terc.) Türkiye Cumhuriyetinde Lâiklik*; birkaç örnektir.

1 Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken, IV. Cild, Sf. 1678-1687. Basılmış kitaplarının tarih sırasına göre adları (65 Kitap), 1683-1687. sayfaya kadar devam etmektedir. Buradan, Yahudi Meselesi, İstanbul 1944, 244 Sf. eseri ve sosyoloji ile ilgili diğerlerine bakılabilir.

Sosyoloji konusunda: Ahlâk Ve Dinin İki Kaynağı (H. Bergson'dan çevirme); Din Hayatının İptidai Şekilleri (Emile Durkheim'den çev.); Din Sosyolojisi; Din Sosyolojisine Giriş; Dinî Sosyoloji; Dirasat'dan-Mukaddimet-i İbn-Haldun (İbn-i Haldûn Mukaddemesi Hakkında Etüdler); İlim Ve Din (Emile Boutroux'dan çev.); gibi kitaplara işâret etmek isteriz.

1289-1291. sayfaya kadar 106 kitap ihtiva eden (*Târih-Siyasî Tarih*) başlığı altında 9 *İslâm tarihi* kitabı yer almıştır. Umumi tarihler ve Türkiye tarihleri de dikkate şayandır.

(*Terbiye-Eğitim Tarihi*) kitapları arasında, Ahlâk Terbiyesi (Emile Durkheim'den çev.); *Türk Gençliğinin Millî Vazifesi Ne Olmalıdır?*; *Türklerin Terbiye'ye Hizmetleri*, kitapları bu konuya dair birkaç örnektir.

Dikkat ve titizlikle hazırlanmış anlaşılan "*Mülkiyeli Yazarların Kitapları Endeksi*"nden ilmi araştırmacıların çok faydalanacaklarını ümit ediyoruz.

Eserin III. cildinde, 1860 (1276 R.)-1909 (1325 R.) tarihleri arasındaki (Atık Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiyye-Mekteb-i Mülkiyye-i Şahane ve Mekteb-i Mülkiyye Mez'unları'nın haltercümeleri yer almaktadır. Gene her şahsın eserlerine dair etraflı bir bibliyografya, şiirleri, fikirleri hatta yaptığı resimleri, notaları ile yer almaktadır.

III. Cild 900. sayfada *Dinler Tarihi* bakımından önemli bir zat, 1901 (1317 R.) yılında pekiyi derece ile 776. mezun olan Mehmed Esad (1878-1918), *Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müellifleri* adlı eserinden (C. 3, Sf. 24) faydalanılarak anlatılmaktadır: "Aralık 1913 de Meclis-i Ayân Tahrirat Kalemî I. Mümeyyizliğine getirildi ve Ek görev olarak da Medreset'ül-Vâizin Tarih-i Edyân (=Dinler Tarihi) ve İslâm tarihi Müderrisliğini deruhde etti. Bu görevlerde iken nisan 1918 de pek genç yaşında Hakkın rahmetine kavuştu."

Basılmış eserleri olarak, *Tahlilî ve Tenkidî Târih-i Edyan*, İstanbul, *Evkaf-ı İslâmiyye Mat.* 1916; 1 C. 142 + 2 Sf. 8°.

Tahlilî ve Tenkidî Tarih-i İslâm (Tamamlanamadı), İstanbul, *Evkaf-ı İslâmiyye Mat.*, 1916 I.C. 146 + 2 Sf. 8°.

Ali Çankaya, bu zat hakkında (Mülkiye Tarihi Ve Mülkiyeliler, II-III. C. 1954, Sf. 443, 444) de de bilgi vermişti.

III. Cildin sonundaki, I, II, III. Cildlerde Bulunan Önemli Dipnotlarının Alfabetik Endeksi de, ilme ve Türk kültürüne ayrı bir hizmet olmuştur. Burada çok önemli tarihî, siyasî, eğitim, öğretim olayları, şahsiyetler, cemiyetler, davalar, yer almıştır. Yüzelliklerin listesi (C. III, Sf. 276) bile verilmiştir.

Doğrudan doğruya İlahiyat ve İnançlarla ilgili birkaç maddeye işaretle yetineceğiz: "*Cemiyet-i Tedrîsiyye-i İslâmiyye*: 3. C. 384. Sf.

Dürziler (Dürzî Mezhebi): 3. C. Sf. 631. *Halvetî Tarikatı*: 3. C. 598. Sf. *Sofî*: 3. C., 140. Sf. *Şâziliyye Tarikatı*: 2. C. 1000. Sf. *Tuba Ağacı*: 3. C. 99. Sf. *Vahdet-i Vücûd*: 3. C., 298. Sf. *Vâkıa Sûresi*: 3. C. 131. Sf. *Yusuf Sûresi*: 3. C. 716. Sf. Ayrıca 3. Cild de bulunan (adı dolayısıyla geçen) *Meşhur Şahıslar'ın Endeks'i* de sunularak araştırmacılar için ilmî bir kolaylık daha sağlanmıştır.

Eserin IV. Cildinde 1909 (1325 R.)-1923 (1339 R.) yıllarının Mekteb-i Mülkiyye Mezunları (Meşrûtiyet-Mütareke ve Millî Mücadele Devri Mülkiyelileri) yer almıştır. Gene IV. Cild'de Bulunan Önemli Dip Notları ve keza (IV. Cild de Bulunan ve Mülkiyeli Olmayan Meşhur Şahıslar Endeksi) sunulmuştur.

5 ve 6. ciltlerde, Mülkiye Mektebi, Siyasal Bilgiler Okulu ve Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunlarının (1967 yılının son mezununa kadar) haltercümeleri aynı dikkat ve titizlikle yer almıştır. *Böylece Mülkiyeli 5993 kişi ve Mülkiyeli olmayan 103 Profesör, 10 Müdür, 5 Dekan'ın haltercümeleri zamanın sosyal, politik, kültürel, idarî ve ekonomik önemli olaylarına da yer verilerek dikkate alınmış ve anlatılmıştır.*

İlahiyat Fakültesinde (1949) da merhum Hilmi Ömer Budda, Bedii Ziya Egemen den başka, hâlen üç profesörün (Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Karasan, Mehmet Taplamacıoğlu) öğretim üyesi olduğu hatırlanacak olursa, Siyasal Bilgiler Fakültesinin memleketin hemen birçok ilim, kültür kurumlarını etkilediği anlaşılabilir.

Mücellidoğlu Ali Çankaya'nın I. Ciltte başlık halinde belirtilen:

"*Ey Vatan. Gözyaşların dinsin, yetiştik çünkü biz...*" mısralarını benimseyerek söyleyeceklerin ve Atatürk'ün 18 Aralık 1935 de Mülkiyelilere "*temiz ve Türklüğe lâıyk işlerinden dolayı*" "*kendilerine minnetle mütehassis*" olduğunu gösteren sözlere sadık kalış ve bunları benimseyiş ancak, *millet sevgisi, Türklük şuuru, manevi ve millî değerlere sahip olmak ve bunu ahlâk, fazilet köküyle ülkü edinmekle mümkündür. Tarih affetmez, kaydeder ve nesiller boyu bu kayıt kalır. Çankaya bu değerli eseriyle, Tarih şuuru, sorumluluk duygusu ve hizmet sevgisini geliştirmiş, millet ve onun temel değerlerini koruma, ilerletme çabasında emekleri geçmiş ve birçoğu rahmete kavuşmuş insanları, fani dünyada*

unutulmaktan kurtarmıştır. Olumsuz icraat zihniyet ve tutumları olanları da tarih sahnesinde nesiller boyu acı ve kara bir örnek olacak şekilde ilmi bir görüşle tescil etmiştir.

Tam ve başarılı bir ilmî metodla, yıllarca süren çok sabırlı, ciddi çalışmalar sonucunda, Türk Kültürü ve Tarihi, nâdir ve her zaman örnek gösterilebilecek bir eser kazanmış bulunmaktadır.

Doç. Dr. Hikmet TANYU